

בית הכנסת תלמידי ישיבת פוניבז' (צעירים)

רח' האדמו"ר מצאנז 10

בני ברק

שיעורים ממורנו ורבינו

מרא דאתרא דשכונת "אדמור מצאנז-והסביבה"

מורנו הגאון ר' יו"ט זנגר שליט"א

פרשת תולדות תשפ"ב

התוכן:

1. "אם גננת צריכה להתפטר כשמחייבים אותה להאכיל קטנים מ"היתר מכירה""
(ליל שבת קודש "תולדות") – עמוד 2.
2. ביטול תורה כדי לקיים מצוות כיבוד אב. (שב"ק "תולדות") – עמוד 7.

ניתן לצפות ולהוריד את כל שיעורי מרן הרב שליט"א

באתרנו: <http://pninim.co.il/>

שיעורי הגאון רבי יום טוב זנגר תחת הלינק:

בית הכנסת תלמידי ישיבת פוניבז' (צעירים)

רח' האדמו"ר מצאנז 10

בני ברק

שיעור ממורנו הגאון ר' יו"ט זנגר שליט"א

ליל ש"ק פ' תולדות תשפ"ב

הלכות שביעית (י"ג)

האם גננת צריכה להתפטר כשצריכה להאכיל ירקות מהיתר מכירה לילדים בגן

גננת מבני ברק עובדת בגן של מתחזקים בעיר אחרת, ושם הילדים מביאים אוכל שיש שאלה חמורה אם מותר לאכול, כגון ירקות מהיתר מכירה בשביעית, ולכן היא שואלת האם עוברת על איסור של ספייה לקטן במה שמאכילה אותו, ויש להסתפק עוד יותר לגבי כל המאכלים שמביאים משך השנה, אלא שאפשר יש להקל אם נאמר שמעיקר הדין המאכלים מותרים, ומה שהיא מחמירה, אינה סיבה שאסור לה להאכיל הילדים המאכל שהם הביאו, בפרט שבלא"ה זה מה שהם אוכלים בבית, וא"כ בגן אינה מאכילה להם דבר שונה ממה שהיו אוכלים בית. עוד יש להסתפק במעונות שבעל המעון סומך על "היתק מכירה" והמטפלות בילדים אינן סומכות על ה"היתר", האם מותר להן להאכיל התינוקות במאכל כזה, שלשיטתן הוא איסור גמור, בפרט כשהנדון הוא ספיחין.

והנה יש לדון בגדר האיסור של ספייה לקטן, האם הגדר הוא כמו כל איסור של לפני עור, או שמא הוא יותר חמור. עוד יש להסתפק מה חומר האיסור של פירות מהיתר מכירה – האם הם אסורים מעיקר הדין, או שמא רק חומרא משום שיש כמה לימודי זכות. עוד יש להסתפק, על הצד שאסור לה להאכילם הני פירות, אם חייבת להפסיק לעבוד במקום כזה, או שמא יש צד להקל משום שגם אם היא לא תאכיל אותם, ימצאו גננת אחרת במקומה שתאכיל אותם.

איסור ספייה לקטן

הגמ' ביבמות (ק"ד). דנה בענין קטן אוכל נבילות אם ב"ד מצווין עליו להפרישו, והביאה ג' פסוקים (גבי דם, ושרצים, וטומאת כהנים) דבכולהו כתיב "לא תאכלום", ודרשו חז"ל לא תאכלום, להזהיר הגדולים על הקטנים, והגמ' רצתה להוכיח דקטן אוכל נבילות ב"ד מצווין עליו להפרישו, אבל מסקנת הגמ' היא שהפסוקים הללו אינם באים אלא לאסור להאכילם הני איסורים בידיים, ולכן נפסק בשו"ע (או"ח ס"י שמ"ג ס"א) קטן אוכל נבילות אין ב"ד מצווין להפרישו... ולהאכילו בידיים אסור. והביא שם המ"ב (סק"ד) בשם הראשונים דמשלש מצוות אלו אנו למדים לכל התורה כולה, דכל איסורי תורה אסור להאכילם או לצוותם שיעברו, ולכן אסור ליתן לתינוק דבר מאכל של איסור אפילו לשחק בו שמא יאכלנו, דהוי כמאכילו בידיים.

איסור ספייה בשבת

בש"ק יש איסור מפורש בתורה לומר לקטן שיעשה מלאכה האסורה, מדכתיב בפי' יתרו (כ"י) "לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך", והביא שם רש"י בשם המכילתא דבנך ובתך אלו הקטנים, שהזהיר הכתוב גדולים על שביתת הקטנים בשבת, וזהו ששינו בשבת (קכ"א). קטן שבא לכבות אין שומעין לו מפני ששביתתו עליך, ובסוגי' התם מבואר דמיירי שהקטן עושה כן על דעת אביו, דהו"ל כאילו ציווהו במפורש. וכן נפסק להלכה בשו"ע (ס"י של"ד סכ"ה) קטן שבא לכבות צריך למחות בידו, והסביר המ"ב (סק"ה) דקטן אין לו שיקול הדעת לעשות אדעתיה דנפשיה, ועושה לדעת אביו שידוע שכיבוי זה נוח

לאביו ועושה בשבילו, ואסור דמצווה על שביתתו. והוסיף בשעה"צ (סקני"ד) דאביו מחוייב מן התורה למחות בידו מדכתיב "בנך", אולם ע"י בבה"ל (סי' רס"ו ס"ו ד"ה הג"ה) בסו"ד שכו' דקטן העושה ע"ד אביו אינו רק מד"ס כיון שאינו מצווהו בפירוש, משמע דאם ציווהו בפירוש באמת אסור מדאורייתא, וצע"ק דהלא בסי' של"ד כ' דגם כאשר אינו מצווהו יש חיוב מה"ת למחות בו משום "בנך".

מחלוקת הראשונים לגבי ספייה לקטן באיסור דרבנן

כ' הרמב"ם (הל' מאכלות אסורות פ"ז הכ"ז) קטן שאכל אחד ממאכלות אסורות או שעשה מלאכה בשבת, אין ב"ד מצווין עליו להפרישו, לפי שאינו בן דעת. בד"א בשעשה מעצמו, אבל להאכילו בידים אסור, ואפילו דברים שאיסורן מדברי סופרים, וכן אסור להרגילו בחילול שבת ומועד ואפילו בדברים שהן משום שבות.

אבל הרשב"א ביבמות (ק"י"ד). חולק על הרמב"ם, וס"ל כיון דקיי"ל דקטן שאוכל נבילות אין ב"ד מצווין עליו להפרישו אפילו מאיסור דאורייתא, א"כ באיסור דרבנן נחתינן חד דרגא ומותר אפילו לספות לו בידים בתנאי שהוא לצורכו של הקטן, אבל בלא"ה אסור לספות לו אפילו איסור דרבנן כיון דיש לחוש דילמא אתי למיסרך כשיגדל, וכן היא גם שיטת הר"ן (רפ"ח דיומא ובחידושי בר"ה ל"ג).

להלכה נפסק בשו"ע (סי' שמ"ג ס"א) כשיטת הרמב"ם, דאסור להאכילו בידים אפילו דברים שאסורים מדברי סופרים, וכן אסור להרגילו בחילול שבת ומועד אפילו בדברים שהם משום שבות, אבל המ"ב (שם סק"ג) הביא בשם הגר"א דכאשר הקטן צריך לכך, כגון רחיצה וסיכה ביוהכ"פ, מותר ליתן לו לכתחילה איסור דרבנן בידים, והיינו כשיטת הרשב"א והר"ן הנ"ל. אמנם כבר העירו הפוסקים ממש"כ המ"ב בהל' עירובין (סי' שס"ב סקמ"ד) כשיטת הרמב"ם והשו"ע שהחמירו.

עוד יש לציין מש"כ הש"ך (יו"ד סי' פ"א סקכ"ו), דאע"פ שקטן האוכל דברים האסורים מדרבנן אין אביו מצווה להפרישו, אעפ"כ יפרישו משום שהוא מזיק לו בזקנותו, שמטמטם את לבו וגורם לו טבע רע.

ספייה לקטן בדבר שאסור רק משום חומרא

בשו"ת שם אריה (אהע"ז סי' צ"ה ד"ה וע"ד מה שהביא) כ' דכל דבר שאיסורו רק משום חומרא בעלמא, מותר לספותו לקטן, אפילו לסוברים דיש איסור ספייה באיסור דרבנן, ומשו"ה מותר לבשל פירות יבשים בז' של פסח שחל בער"ש לצורך שבת, אע"פ דלכאורה לא שייך הטעם דהואיל ומיקלעי ליה אורחים, וכפי שהעיר בשו"ת חתם סופר (או"ח סימן ע"ט), רק משום דראוי ליתנו לקטנים בו ביום, דכל האיסור של פירות יבשים בפסח הוא רק חומרא עכתו"ד, וכן מבואר בשו"ת בית אפרים (יו"ד סוסי' ס"ב) לענין גרם מחיקת השם, דכיון דמדינא מותר ע"י גדול באופן שביאר שם, אלא שמחמירין בזה, לכן מותר לומר לקטן לעשותו.

גדר איסור של פירות וירקות מ"היתר מכירה"

מפורסם הפולמוס שדנו בו לגבי התוקף של "היתר מכירה", ולצורך הענין נביא מקצת מן המקצת הנוגע לשאלתינו. יסוד השאלה היא הסוגי' בגיטין (מ"ז). שנחלקו רבה ורי' אלעזר האם יש קנין לנכרי להפקיע קרקע בא"י מקדושת הארץ, ולהלכה נפסק ברמב"ם (הל' תרומות פ"א ה"ל) ובשו"ע (יו"ד סי' של"א ס"ג) שאין קנין לגוי בקרקע כדי להפקיעה מן המצוות, ואמנם יש מקילין בזה"ז כיון שהחיוב תרו"מ אחרי החורבן הוא רק דרבנן, אבל החזו"א (שביעית סי' כ' סק"ז ד"ה ויש ראיות) הוכיח מכמה מקומות בש"ס דלא קיי"ל הכי, וגם בזה"ז אין קנין לנכרי כדי להפקיע, והכי מוכח ברמ"א (יו"ד סי' של"א ס"י"ט)

שפסק דיש חיוב תרומים בפירות עכו"מ שמרחן ישראל, והיינו אע"פ שהרמ"א בעצמו פסק (שם ס"ב) דחיוב תרומים בזה"ז הוא רק מדרבנן.

המקילים בהיתר מכירה טוענים שאין בזה איסור של "לא תחנם" משום שהוא רק מכירה לזמן, וכיון דיסוד האיסור של "לא תחנם" הוא שלא יהא לגוי ישוב בא"י, בכה"ג שהוא לזמן מוגבל אין איסור. עוד הם טוענים שהם רק מקילים במלאכות דרבנן, או אפילו במלאכות דאורייתא אבל דווקא ע"י גוי.

שיטת מרן החזו"א זצ"ל ב"היתר מכירה"

אבל בדרך אמונה (פ"ד ס"ק ר"ג) הביא בשם החזו"א (סי' כ"ז סק"ז), אותם שמוכרים את כל א"י לגוי אינו כלום, ואינו ענין למכירת חמץ מכמה טעמים: א. מפני שנמכרו ע"י שליח, ואשד"ע שאסור משום לא תחנם (ובצה"ל ס"ק שע"ח הביא בשם הטור שאסור למכור קרקע לגוי בא"י א"כ אין ישראל באותו עיר, או שהוא עני וצריך הדמים למזונות, ואין ישראל רוצה לקנות הקרקע דהוי פקו"נ – וע' מש"כ בזה במעדני יו"ט ח"ו סי' פ"א). ב. מפני שלא נמסר להן בטאב"ו, ואם היה הגוי תובע לקיים המקח, היו אומרים לו "כך דינכם, דבלא רשימת הטאב"ו לא קנה". ג. מפני שבלב כל אדם שאינו קנין באמת, ובמכירת חמץ אמרינן, כדי שלא יעבור בבל יראה גמר ומקנה, אבל הכא בשביל הפקעת מצות שביעית לא ימכרו כל הארץ לגוי, אלא אדרבה נוח לשמור את השביעית מלמכור כל הארץ לגוי, ומ"מ אותם שמוכרים ע"י עצמם ולא ע"י שליח, אין לאסור פירותיהם בדיעבד, אפילו להחוששים לאסור נעבד, אבל בדרך אמונה הוסיף ע"ז, שבכתבי קה"י החדשים (שביעית סי' כ"ה) כ' שמרן החזו"א זצ"ל חזר בו ואסר, וכ"כ בעצמו בחזו"א (בי"ק סי' י' סק"ט).

גדר איסור ספיחין

והנה בכל שאלה של פירות מ"היתר מכירה", יש גם נידון של ספיחין בירקות שגדלו שם. נחלקו התנאים בפסחים (נ"א:). אם ספיחין אסורים מה"ת או רק מדרבנן. להלכה הרמב"ם (פ"ד ה"א וה"ב) פסק דהאיסור הוא מדרבנן וז"ל ודברי סופרים שיהיו כל הספיחין אסורים באכילה, ולמה גזרו עליהם מפני עוברי עבירה, שלא ילך ויזרע תבואה וקטניות וזרעוני גינה בתוך שדהו בסתר, וכשיצמח יאכל מהם ויאמר ספיחין הן, לפיכך אסרו כל הספיחין הצומחים בשביעית עכ"ל. לפי טעם זה פסק הרמב"ם (שם ה"ג) שאין איסור ספיחין בפירות האילן, דלא שייך הגזירה שמא יטע אילן בשביעית, דאין הדרך לנטוע אילן אלא אחת לכמה שנים (ע"ש בדרך אמונה סק"א), ועוד שאם יטע אילן בשביעית, לא יגדלו ממנו פירות באותה שנה.

לשלוח תינוקות למעון שסומכים על היתר מכירה

יש להסתפק אם צריך להמנע מלשלוח תינוקות למעון שסומכים על "היתר מכירה", ומאכילים התינוקות ממאכלים הללו, והאם יש מקום להקל כיון שהוא רק איסור דרבנן. בשו"ע בה"ל שבת (סי' שמ"ג ס"א) נפסק דקטן אוכל נבילות, אביו מצווה לגעור בו ולהפרישו, ואמנם הרמ"א כ' דהיינו מאיסור דאורייתא, אבל המ"ב (סק"ג) כ' דהיינו אפילו מאיסור דרבנן, והוסיף המ"ב (סק"ד) בשם המ"א דהאיסור הוא אפילו בתינוק שאינו בר הבנה כלל, והסביר המ"א שאכילה זו מזיק לתינוק כדמוכח ברמ"א (יו"ד סי' פ"א ס"ז) בתינוק שיונק מחלב מצרית.

אמנם הפמ"ג (סי' ש"א א"א סק"ב ומשב"ז סוסק"ד) דן דאפשר יש מקום להקל באיסור דרבנן שאיסורו הוא רק משום גזירה, ולפי דבריו כיון שהרמב"ם פסק שהאיסור של ספיחין הוא רק משום גזירה, היה מקום להקל כיון שאינו מאכילו ודאי איסור, אבל למעשה מרן הגריש"א זצ"ל אמר שיש להמנע עד כמה שאפשר שלא להתיר ילדה בת שנתיים להיות במעון שמאכילים שם פירות של היתר מכירה (משנת הגרי"ש – שביעית עמוד ע"ג בהג"ה), ומו"ר הגר"י זילברשטיין שליט"א הוסיף, שאם הוא שעה"ד

גדול, יש לשלוח אוכל כשר עם התינוק, ולדרוש שיאכילו אותו רק האוכל הכשר, ואם לא ישמעו לדרישה זו, יש להוציא הילד מהמעון (חשוקי חמד יבמות ט"ז. עמוד קפ"ד).

לשלוח ילד "מיוחד" לגן טיפולי בשנת השמיטה

הגרי"מ רובין שליט"א (בעל הארחות שבת) נשאל אם מותר לשלוח ילד "מיוחד" לגן טיפולי בשנת השמיטה, כשמאכילים אותו באוכל מהיתר מכירה, וכמעט לא שייך להביא לו אוכל מביתו, והביא מש"כ בשו"ת חת"ס (או"ח סי' פ"ג ד"ה אך לפענ"ד) דיש איסור ספייה של מאכלות אסורות לשוטה גם אם ישאר שוטה לעולם ולא יגיע לכלל דעת, ולא שייך אצלו דילמא אתי למיסרך, ומ"מ הוכיח מהרשב"א ביבמות דהבאת ילד למוסד אינה נחשבת כספייה בידים, ובפרט דיש מקום לסמוך על שיטת הרשב"א דאין איסור ספייה לקטנים כשהוא לצורכו, ומ"מ סיים דיש להשתדל לדאוג שהמאכלים שבגן הילדים יהיו בכשרות מהודרת בלי חששות כלל, אבל בשעת הדחק גדול, כשעומדת בפני ההורים הכרעה קשה, האם להשאיר את הילד במקום בו מקדמים אותו ונותנים לו טיפול טוב, מאשר במקומות אחרים, רשאים ההורים לשלוח את הילד ללמוד שם, גם אם המאכלים שמוגשים שם הם מהיתר מכירה (קובץ היכלא ח"ה עמוד ר"א), ונראה דיש מקום לחלק בין השאלה של ילד מיוחד, למה שפסק מרן הגריש"א זצ"ל בילד בריא ואכמ"ל.

האם יש לימוד זכות לגנות להאכיל קטנים ספיחין שאיסורם הוא רק מדרבנן

אבל עדיין יש להסתפק, האם יש איזה לימוד זכות להתיר לגנות להאכיל ספיחין לילדים. כ"הבה"ל (סי' שמ"ג) בשם רע"א (שו"ת ח"א סי' ט"ו), דלשיטת הר"ן והרשב"א מותר ליתן חומש וסידור ביד התינוק בש"ק שיביאם לביהכנ"ס, אפילו במקום שאין בו עירוב, אם הם לצרכי הקטן. אבל אסור ליתן לו סידור או חומש להביאו לביהכנ"ס לצרכינו, ומ"מ אם הקטן מביאם לביהכנ"ס לצרכו, מותר לגדול להצטרף עם הקטן ולהתפלל מהסידור ביחד אתו.

הרי מפורש דמותר לספות איסור דרבנן לקטן כשהוא לצורכו, והכי גם מבואר במ"ב (שם סק"ג) בשם הגר"א, וא"כ נימא שגם מותר להאכיל קטנים ספיחין שאיסורם הוא רק מדרבנן. אבל כבר האריכו האחרונים ליישב שיטת רע"א בזה, והסבירו שרק היקל במקום מצוה, ולא בכל איסור דרבנן (עי' מה שהארכתי בזה במעדני יו"ט ח"ח סי' ח'), ועוד שהמ"ב בהל' עירובין (סי' שס"ב סקמ"ד) נקט כשיטת הרמב"ם והשו"ע שהחמירו, ולפ"ז קשה מאוד להקל להאכיל ספיחין לקטן על סמך שיטת המקילין, ובפרט לשיטת השו"ע שמחמיר בזה כשיטת הרמב"ם.

פסק האג"מ לחינוך עצמאי בענין האכלת ספיחין לתלמידים בשביעית

אבל יש לציין שמנהלי החינוך עצמאי, ובראשם הג"ר שרגא גרוסברד זצ"ל, פנו למרן האג"מ (אהע"ז ח"ד סי' ס"א) בענין עיריות שמספקים להתלמידים ספיחין מ"היתר מכירה", והחינוך עצמאי אינם יכולים להשיג עבורם פירות שאין עליהם איסור ספיחים, ואם לא יתנו להם לאכול, הרבה תלמידים ילכו לבתי ספר אחרים שאינם ע"פ רוח התורה.

בתו"ד כ' דאין בזה איסור דאורייתא של לפני"ע, כיון דבלא"ה אוכלים אותם בבתיהם, ומ"מ יש איסור דרבנן של מסייע. והביא שיטת הש"ך (יו"ד סי' קנ"א סק"ו) המפורסמת דבישראל מומר ליכא איסור, והדגול מרובה שם כ' דלאו דווקא מומר, אלא ה"ה בישראל שעובר במזיד, ואע"פ שמחוייבין להפרישו מלעשות עבירה במזיד, מ"מ אם א"א להפרישו, גם אין חיוב תוכחה (עי'ש ראייתו), וממילא גם אין איסור לסייעו. לפ"ז חידש האג"מ, שאם אחד עושה ע"פ הוראת חכם, אין חיוב תוכחה לאלו הסוברים שהיא טעות, כשידוע שלא ישמע למוכח, ובפרט כשמדובר באיסור דרבנן (ספיחין), ולכן פסק דבכה"ג שאם לא יתנו להם האוכל שמקבלים מהעיריות, בלא"ה יאכלו ספיחין בבתיהם, וילכו לבתי ספר אחרים ויאכלו ספיחין בבתיהם, בכה"ג יש להקל, בפרט בספיחין שהוא איסור דרבנן.

אבל הוסיף, דמ"מ אין להקל אם צריכים ליתן האוכל לתוף פיהם, דנחשב כעושה מעשה האכילה בעצמו, והביא ראיי מהירושלמי בדמאי (פ"ג ה"א) שנפסק ברמב"ם (הל' מעשר פ"י הי"ג) וז"ל רופא חבר שהיה מאכיל לחולה עם הארץ מפירות עם הארץ, נותן לתוך ידו, אבל לא לתוך פיו, ואם היה הדמאי של רופא, אפילו לתוך ידו לא יתן עכ"ל. ובביאור האי הילכתא, מיירי שהחולה אינו עני, ולכן אין היתר להאכילו דמאי, ומ"מ מותר ליתן לתוך ידו כיון שאין כאן לפניע מאחר והאוכל הוא של העם הארץ, ומצוי לו בלא"ה, אבל אסור ליתנו לתוך פיו, והסביר בביאור חדש, דאין זה כלל מעניני לפניע ואיסור מסייע, אלא הוא מעשה עבירת האכילה, ואע"פ שהחולה אוכל, הוא נחשב מעשה עשיית הרופא המאכיל, ואפילו אם מדאורייתא אינו כאוכלו בעצמו, מ"מ מדרבנן החשיבו כאוכל בעצמו.

לפי"ז בנד"ד צריך לברר אם מדובר בילדים שהם בגיל שצריך להאכילם לתוך פיהם, ואז הדבר אסור לפי האג"מ, ובין ילדים שיכולים לאכול בעצמם, אלא שהגנת מכינה האוכל לפניהם. עוד יש לחלק בין הנידונים, דהשאלה שדן בה האג"מ היתה קשורה לחשש שמאות אם לא אלפי תלמידים לא יהיו להם חינוך לתורה, משא"כ בנד"ד שהילדים יאכלו ספיחין מהיתר מכירה בכל מקרה, אלא שהגנת שואלת אם היא צריכה להפסיד פרנסתה כדי שלא לספות להן איסור דרבנן.

האם צריך ליתן כל ממונו כדי שלא לעבור על איסור דרבנן

והנה השאלה שנשאלה היתה, האם הגנת או המטפלת במעון צריכה להתפטר מעבודתה כדי שלא לספות איסור דרבנן לקטנים. הרמ"א (או"ח סי' תרנ"ו ס"א, וכן ביו"ד סי' קנ"ז ס"א) פסק שחייב ליתן כל ממונו כדי שלא לעבור על לאו דאורייתא, ואמנם האיסור של ספיחין הוא רק איסור דרבנן, אבל יש מחלוקת ראשונים ואחרונים, אם המכשיל את חבירו לעבור על איסור דרבנן, עובר בלפניע דאורייתא או דרבנן. מצד אחד תוס' בע"ז (כ"ב). והרשב"א ותוס' שאנץ ותוס' רבינו אלחנן שם, ס"ל שהמכשיל חבירו לעבור על איסור דרבנן, עובר על לפניע דאורייתא, דגם זה נקרא "מכשול" כיון שהתורה ציוותה לשמוע לדברי חכמים, והעובר על דרבנן עובר על לאו דאורייתא של "לא תסור", ועוד דלא גרע זה מעצה שאינה הוגנת. אבל מאידך גיסא, הר"ן שם, ושו"ת הרשב"א (ח"א סי' תתקל"ח) ס"ל שרק עובר על איסור דרבנן, דכיון דמדאורייתא הוא היתר גמור, ממילא אין זה נחשב כמכשול, וכמו"כ כלפי הדאורייתא זה נחשב כעצה הוגנת (וע"ע באריכות במחלוקת זה בספר הרימו מכשול פ"ד בהקדמה).

אבל אפילו לפי השיטות שרק עובר על איסור דרבנן, נחלקו הפוסקים אם חייב ליתן כל ממונו גם כדי שלא לעבור על איסור דרבנן. הגר"א (יו"ד סי' קנ"ז סק"ד) וכן הפת"ש (שם) בשם הרדב"ז וחוות יאיר החמירו בזה, ואמנם הדרכי תשובה (שם סק"ז – סק"ח) הביא מקילין בזה, אבל החפץ חיים (הל' לשה"ר כלל א' במ"ח סק"י) פסק כשיטת המחמירין שצריך ליתן כל ממונו כדי שלא יצטרך לעבור אפילו על איסור דרבנן.

כמה סברות להקל שא"צ להתפטר

אבל ראיתי בשדה מרדכי (פ"כ עיון השדה סוסק"א) שכתב כמה סניפים להקל: א. מבואר באמרי בינה (הל' דיינים סי' י"ט סק"ג) דבל"ת שאינו בגופו אלא כלפי אחרים, אינו חייב להפסיד ממונו, ולכן פסק הרמ"א (יו"ד סי' שע"ד ס"ג) שכהן יכול להטמאות למת מצוה, ואינו צריך לשלם כסף כדי לשכור אחרים לקבור המת מצוה. ב. י"א שאם האיסור אינו ניכר, גם השו"ע מודה דמותר לספות איסור דרבנן לקטן, דכל האיסור הוא דילמא אתי למסרך, והיכא דאינו ניכר, א"צ לחוש (עי' מלא הרועים – קטן אוכל נבילות אות כ"ו – עמוד ק"ט).

מאידך גיסא יש לצדד להחמיר לפי השיטות דכל מה שיש צד להקל הוא באקראי, ולא באופן קבוע (עי' שו"ת רע"א ח"א סי' ט"ו שהשואל, בעל התפארת ישראל, הביא ראיי לכך מתוס' בשבת קל"ט. ד"ה וליתן). ועוד די"א שיש גם איסור הנאה בספיחין (עי' דרך אמונה פ"ד ה"ב בבה"ל ד"ה שיהיו, ומש"כ בזה במעדני יו"ט על שביעית סי' י"ד), והכא הרי הגנת רוצה בקיומו של הספיחין כדי להאכילם לילדים, אמנם חומר האיסור של רוצה

בקיומו הוא רק מדרבנן (עי' ריטבי"א ב"מ ל"ב: וחזו"א סי' די סק"יז), וא"כ זה תלוי במחלוקת אם צריך ליתן כל ממונו כדי שלא לעבור על איסור דרבנן.

סיכום לדינא

תבנא לדינא, גננת או מטפלת במעון אסורה להאכיל הילדים ספיחין לתוך פיהם, אבל יש מקום לדון להקל להניח האוכל לפניהם אם בלא"ה הם יאכלו מאכלים הללו, ולכן בודאי אינה צריכה להפסיד פרנסתה אם היא רק מניחה האוכל לפניהם, אבל אם היא צריכה להאכיל אותם ממש, ואין לה אפשרות להביא ירקות שאינם ספיחין עבור הני תינוקות, עדיין צ"ע אם מותר לה להמשיך בעבודתה, בפרט לפמשי"כ באג"מ שאם מאכילה אותם ממש, מדרבנן זה נחשב כאוכלת בעצמה.

בית הכנסת תלמידי ישיבת פוניבז' (צעירים)

רח"י האדמו"ר מצאנז 10

בני ברק

.....

שיעור ממורנו הגאון ר' יו"ט זנגר שליט"א

ש"ק פ' תולדות תשפ"ב

ביטול תורה כדי לקיים מצות כיבוד אב ואם

חתן שמתחתן יש לו אפשרות לרכוש דירה בעיר מגוריו של הוריו, ואז יזכה גם לקיים מצות כיבוד אב ואם, אבל שם יכול ללמוד רק בכולל בינוני. לחילופין יכול לרכוש דירה בעיר אחרת, שם יש כולל נפלא וחבורה של אברכים חשובים, והסתפק האם הדבר פשוט כמו שנפסק בשו"ע (וי"ד סי' ר"מ סי"ג) ת"ת גדול מכיבוד אב ואם, ולכן ירכוש דירה בעיר אחרת, או שמא יש ללמוד מפרשת השבוע שיעקב אבינו נענש על שלא קיים מצות כיבוד אב ואם.

מדוע נענש יעקב אבינו על ביטול מצות כיבוד אב ואם

רש"י בסו"פ תולדות (כ"ח ט"ו) פי' שיעקב אבינו נענש כ"ב שנה שלא ראה את בנו יוסף, מדה כנגד מדה משום שהוא לא קיים כיבוד אביו. ולכאורה יש להבין אמאי נענש, דהרי יצחק צוהו ללכת לפדן ארם לקחת לו אשה משם, וא"כ הלך שם ע"פ ציווי אביו.

רבינו בחיי (פי' תולדות כ"ח א' ד"ה וישלח) ת"י שיצחק ורבקה התכוונו שיקח את לאה ויחזור מיד, אבל הוא נתן את עיניו ברחל, ואמר "אעבדך שבע שנים ברחל", א"כ כל זמן שהתעכב היה ברצונו, משום שאם היה לוקח את לאה לא היה צריך להתעכב כ"כ הרבה שנים.

המהרש"א במגילה (ט"ז: ד"ה גדול ת"ת יותר מכבוד) ת"י בשם הר"י מפרי"ש שלבסוף י"ד שנה שהיה בבית עבר, נתקררה דעתו של עשו, ורבקה שלחה את דבורה מניקתה אחריו לבית לבן, והוא שהה שם כ"ב שנה.

אבל העיון יעקב שם הקי' על המהרש"א, דהרי הגמ' הוכיחה דגדול ת"ת יותר מכיבוד אב ואם, מהא דיעקב לא נענש על אותן י"ד שנה שהיה בבית עבר, אבל לפי התי' שהביא המהרש"א, אפילו אם לא למד תורה אצל עבר ג"כ לא היה לו להענש עד אחר י"ד שנה ששלחה רבקה אחריו, ולכן ת"י דאין

כאן עונש גמור, רק שלא היה לו שכר, וכשם שהוא לא כיבד את הוריו באותן שנים, גם בנו יוסף לא כיבדו.

לעניין אפשר יש ליישב הקושי ע"פ מש"כ בסוף פ' תולדות, שיעקב נצטווה ע"י יצחק ורבקה ללכת לפדן ארם. רבקה פחדה שעשו יהרגוהו, ולכן צייתה אותו (שם כ"ז מ"ג) "קום ברח אל לבן אחי .... וישבת עמו ימים אחדים ... ושלחתי ולקחתיך משם". אבל יצחק צוהו ללכת לבית בתואל (שם כ"ח ב') "וקח לך משם אשה, מבנות לבן אחי אמך", ולא התירו לישראל אצלו יותר מהזמן שיצטרך לישא אשה. ולכן באמת מה שנענש לא היה על ביטול מצות כבוד אב ואם, רק על ביטול מצות כבוד אב, דהרי אמו רבקה צייתה אותו שלא יחזור עד אשר תשלח אליו. וכן מדויק ברש"י סוף תולדות (כ"ח ט') "שהרי לא פירש יוסף מאביו אלא כ"ב שנה כנגד כ"ב שנה שפירש יעקב מאביו ולא כבדו", ורש"י לא הזכיר שפירש גם מאמו וע"כ כמש"כ. וכן מוכח מהתרגום יונתן בן עוזיאל (פ' וישלח ל"ב ח') "ויירא יעקב מאד" שכי מפורש שיעקב פחד משום שלא עסק כ"ב שנה בכבוד אביו, והתרגום לא הזכיר אמו בכלל.

אבל מאידך גיסא, מבואר במדרש רבה (פ' וישלח ע"ו ב') וז"ל אמר כל השנים הללו יושב (פ"י עשו אחיו) בארץ ישראל, תאמר שהוא בא עלי מכח כבוד אב ואם עכ"ל. הרי מבואר במדרש גם על כיבוד אמו אע"פ שהיא שלחתו, אבל יש לתרץ דמ"מ פחד, משום דסו"ס לא הי' לו השכר והזכויות של מצות כיבוד אמו, משא"כ עשו היה לו השכר של "מכבד את הוריו" ולכן פחד יעקב אביו ודו"ק.

חידוש הספר חסידים דגם אם האב מוחל על כבודו מ"מ הבן חייב בדיני שמים

הרב החיד"א (בפירושו ברית עולם על הספר חסידים, ובשיורי ברכה על יו"ד סי' ר"מ סק"ט) ת"י עפמש"כ הספר חסידים (סי' תקע"ג), דמשאחז"ל בקדושין (ל"ב). אב שמחל על כבודו מחול, היינו רק מדיני אדם, אבל בדיני שמים חייב, ולפ"ז מובן דמשו"ה נענש יעקב כ"ב שנה על ביטול כיבוד אב ואם, אע"פ שהם שלחוהו ומחלו על כבודם, בכל זאת אכתי היה חייב מדיני שמים, והקב"ה מדקדק עם חסידיו כחוט השערה. אבל בשו"ת הרדב"ז (ח"א סי' תקכ"ד) לא משמע כן, מדס"ל דאב שמחל על כבודו, כבודו מחול, ונפטר הבן מעונש אם אינו מכבדו, אלא שעדיין נשאר מצות כיבוד אב, אם יכבדו.

הכלי יקר (פ' ויצא כ"ח י' בסו"ד) יישב את קושיית המהרש"א, דכשיצחק צוה ליעקב "קום לך פדנה ארם", התיר לו ללכת, אבל לא לצאת מכל וכל, כי ההולך ודעתו לחזור, או שעדיין מחשבתו משוטטת שמה, נקרא הולך ולא יוצא, אבל יעקב לא עשה כן, אלא "ויצא יעקב מבאר שבע", יצא מכל וכל כאילו שכח כל בית אביו ואמו, ולכן נענש שכן אחד מבניו לא כיבדו כ"ב שנה, ולא זכר בו יוסף וישכחהו, כמש"כ "כי נשני אלקים את כל עמלי ואת כל בית אבי" (פ"י שהקב"ה השכיח ממנו את בית אביו), וידע יוסף כי מאת ה' היתה זאת, ולכן אמר "נשני אלקים", אבל הוא בצדקתו הי' לו חשק ורצון להיות בית אביו תמיד לזכרון נגד עיניו, אבל לא הי' יכול, כי נשני אלוקים (ומכאן יש ללמוד יסוד גדול, דגם מי שאינו יכול בפועל לקיים מצות כיבוד או"א, אבל צריך שתמיד יהיה בית אביו נגד עיניו, שיהיה רק בגדר "הולך מבית אביו" ולא "יוצא לגמרי מבית אביו").

לימוד בישיבה מצויינת בעיר אחרת כשהוריו מפחדים

לכאורה הי' מקום לפשוט ספיקתינו ממה שנפסק בשו"ע (יו"ד סי' ר"מ סכ"ה) ע"פ שו"ת תרומת הדשן (סי' מ'), שנשאל אודות תלמיד שרוצה לצאת ממדינתו כדי ללמוד תורה אצל רב שהוא בטוח שיראה סימן ברכה לפניו ויזכה ללמוד ממנו, אבל אביו מוחה בו בתוקף, ואמר לו שאם ילך שם יצערנו עד מאד, משום שידאג עליו תמיד שמא ח"ו יעלילו עליו הנכרים כמו שרגילים באותה מדינה, ונפסק שם להלכה שא"צ לשמוע לאביו, וא"כ גם בנד"ד נאמר שיכול ללכת לגור בעיר אחרת אם ילמוד שם יותר טוב. אבל אפשר יש לחלק, דדווקא התם שהטעם שהאב מוחה בו הוא משום שדואג לו, בזה קיי"ל שא"צ לשמוע בקול אביו, וכמו שביאר הערוה"ש (שם סמ"ה), דאפילו אם יש מקום לדאגת האב, אבל תורה אגוני מיגני ואצולי מצלי, משא"כ כאשר הבן אומר שאם יישאר בעיר מגורי הוריו יוכל לקיים מצות כיבוד או"א, אפשר בכה"ג עדיף שישאר בעירם, אע"פ שיוכל ללמוד יותר טוב בעיר אחרת.

אבל לכאורה מראיית התורה"ד יש להוכיח איפכא, משום שהתורה"ד הוכיח את דינו מהא דשנינו בעירובין (מ"ז). דמותר להטמאות בחו"ל או בבית הפרס דרבנן כדי ללמוד תורה, ואילו בקידושין (ל"א:) רב אסי רצה לצאת לחו"ל לקראת אביו, ור' יוחנן אמר לו שאינו יודע אי שרי. הרי מבואר דת"ת עדיף מכיבוד אב ואם [אלא דיש לעיין בזה, דמבואר בגמ' שם דלמעשה ר' אסי הלך לחו"ל, וכן הקילו להלכה במאירי (בקידושין שם) ובשו"ת תשב"ץ (ח"א סי' רפ"ח), וכן הביא המנ"ח (ריש מצוה ר"ב), וע"ש מש"כ עוד בזה. עכ"פ אי קיי"ל כוותייהו, הרי מותר לצאת לחו"ל בין לת"ת ובין לכיבוד או"א, ואפשר התורה"ד ס"ל דאסור לצאת לחו"ל לצורך מצות כיבוד או"א וצ"ע]. עוד הוכיח מיעקב אבינו שלא נענש על כל השנים שלמד תורה בבית עבר, וכן נפסק להלכה בשו"ע הנ"ל.

שיטת השו"ע שתלמוד תורה גדול מכיבוד אב ואם

כ' בשו"ע (יו"ד סי' ר"מ ס"ג) תלמוד תורה גדול מכיבוד אב ואם, והסבירו הש"ך והט"ז ע"פ הגמ' במגילה (ט"ז:) שלומדים מיעקב אבינו שלא נענש על אותם י"ד שנה שלמד בישיבת שם ועבר ולא קיים מצות כיבוד אב ואם.

שיטת השו"ע שדוחין ת"ת מפני כל מצוה שא"א לקיימה ע"י אחרים

אבל עדיין אין להוכיח מזה שא"צ לבטל מלימודו לצורך כיבוד אב ואם, ואדרבה בשו"ע בהל' תלמוד תורה (יו"ד סי' רמ"ו ס"ח) נפסק שאם היה לפנינו עשיית מצוה ותלמוד תורה, אם אפשר למצוה להעשות ע"י אחרים, לא יפסיק תלמודו, ואם לאו, יעשה המצוה ויחזור לתורתו. הרי מבואר שמצוה שא"א לקיים ע"י אחרים דוחה ת"ת, וא"כ גם הכא נימא, אם אביו צריך דווקא אותו, הרי מצווה לקיים את המצוה (אמנם הנצי"ב כ' חידוש גדול בהעמק שאלה – שאילתא י"ט אות ו' – שמצות כיבוד אב ואם נחשבת כמצוה שיכולה להעשות ע"י אחרים, משום שהאב יכול למחול על כבודו, וא"כ אין מבטלים תורה עבורו, אבל להלכה לא קיי"ל כוותי, וע"ע בענין זה בשו"ת תשובות והנהגות ח"ג סי' עדי"ר).

ביאור הבנין שלמה ומחנה חיים בגדול ת"ת יותר מכיבוד אב ואם

בשו"ת בנין שלמה (ח"ב יו"ד סי' ח"י ד"ה וגם) הסביר דאולי הי' מקום לומר, כיון שמקיים מ"ע של תלמוד תורה בפרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית, א"כ אם לומד כל היום הרי זה נחשב כמצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים, והוה אמינא דכיבוד אב ואם קודם, ואם יניח מצות כיבוד אב ואם ויעסוק בתורה כל היום, הוה אמינא דנענש ע"ז דהא במצוה שאפשר ע"י אחרים מצות כיבוד אב ואם קודמת, קמ"ל דמצות ת"ת מצוה גדולה היא, ולכן היא קודמת לכיבוד אב ואם אע"פ שהיא מצוה שאפשר לקיימה ע"י אחרים, וע"ע בשו"ת מחנה חיים (ח"א סי' פ"ה ד"ה ואחר) שג"כ ת"י כן.

שיטת הפר"ח שההלכה שת"ת גדול מכיבוד אב ואם הוא רק רק כשלומד חוץ לעיר

להלכה כ' הפת"ש (יו"ד סי' ר"מ ס"ח) בשם הפר"ח, דהא דת"ת גדול יותר מכיבוד אב ואם, היינו רק לגבי לצאת חוץ לעיר, דכיון שיכול ללמוד יותר טוב כשהוא חוץ לעיר, א"צ להשאר דווקא בעיר, אבל אם הוא בעיר, צריך לשרת את אביו ולחזור לתורתו וכמבואר בשו"ע (יו"ד סי' רמ"ו ס"ח) דבמצוה שא"א להעשות ע"י אחרים, יפסיק מלימודו כדי לעשות המצוה ויחזור לתורתו.

עוד הוסיפו האחרונים, דמה שמבטלים תורה כדי לקיים מצוה שא"א להעשות ע"י אחרים, הוא רק בתנאי שאחרי שסיים לקיים המצוה, "יחזור לתורתו", אבל אם ע"י קיום המצוה לא יחזור לתורתו, לא נאמר בו פטור של ת"ת אפילו למצוה שא"א להעשות ע"י אחרים.

ללמוד בעיר מגוריו כדי שיוכל לקיים מצות כיבוד או"א או ללמוד חוץ לעיר כדי ללמוד אצל רב מיוחד

לפ"ז כשיכול ללמוד יותר טוב בעיר אחרת, פטור מלהשאר עם הוריו, והכי מבואר בשאילתות דרב אחאי (שאילתא י"ט) וז"ל היכא דאית ליה רב במדינת הים מיחייב למיזל גביה למיגמר מיניה תורה... ברם צריך, אילו מאן דאית ליה אבא ואימא, ומיחייב למיטרח קמייהו לאוכלינהו ולאשקויינהו וכו', ובעי למיזל גביה רביה למיגמר, או למקום תורה, דלא למיגמר ליה בלחודיה, כדתנן ר' נהוראי אומר

הוי גולה למקום תורה וכו', הי מינייהו עדיף, ת"ת עדיף דהא הוא עדיפא מכל מעשה, או דלמא כיבוד אב ואם עדיף דהוקש כבודן לכבוד המקום..... ת"ש דאמר רבא אמר לי ר' יצחק בר שמואל בר מרתא משמיה דרב, גדול ת"ת יותר מכיבוד אב ואם, שכל אותם ארבע עשרה שנה שהיה יעקב אבינו בבית עבר, לא נענש עליהם וכו' עכ"ל.

מדוע אין מצות ת"ת נדחית מפני מצות כיבוד אב ואם

אבל לכאורה צריך להבין, מאי שנא מצות כיבוד אב ואם מכל מצוות שבתורה, דקיי"ל דבכל מצוה שא"א לעשותה ע"י אחרים או כל מצוה שבגופו, דוחה ת"ת, וא"כ גם במצות כיבוד אב ואם נאמר שהיא דוחה ת"ת. בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ג סי' רע"ד ד"ה מיהו) תי' באופן מחודש מאד, דמה שכיבוד אב ואם אינו דוחה ת"ת הוא משום שאביו יכול למחול על בקשתו, ואדרבה ראוי לו לאב למחול על כבודו מפני ת"ת דעדיף, וגם אם לא מחל אין שומעין לו, משום שאתה ואביך חייבין בכבודי, שעל האב לקיים חיובו.

בשו"ת מחנה חיים (ח"א סי' פ"ה) ג"כ נז"נ במהלך הזה (ע"ש בד"ה ולפי"ז), אבל דחה סברא זו, וכתב דבשלמא אם ציווי האב הי' לעבור על ד"ת, הן של דאורייתא או של דרבנן, כגון שאומר לו אל תחזיר אבידה, או הטמא למת, אסור לשמוע לו כיון שמבקש לעבור על ד"ת, אבל אם האב מבקש דבר שאין בו עבירה, רק שהבן אינו יכול לקיים את שתייהן, דיש לחקור הי מינייהו יקיים, וכי שם דמ"מ אם המצוה העומדת לפני הבן היא מצוה שכל ישראל מחוייבים להתעסק בה כגון הלויית וקבורת המת, אז כיון שהאב מחוייב ג"כ באותה מצוה שמונח לפני הבן, ממילא מופקע מצות כיבוד בעבור המצוה, אבל בלא"ה, כשאין המצוה מוטלת על אביו, א"א לומר סברא כזו. ואמנם בשו"ת מחנה חיים שם פסק דמי שדר בריחוק מקום מאביו אינו צריך לנסוע ממקום למקום ולהיות בטל משיעורים הקבועים כדי לכבד אביו, אבל בודאי אם יסע לאביו יקיים מצות כיבוד אב ואם ולא תחשב כמהב"ע ע"ש נימוקיו, אבל עדיין לא שמענו מדבריו שהאב חייב למחול על כבודו כמו שחידש בשו"ת תשוה"נ הנ"ל.

פסק מרן החזו"א זצ"ל שבחור ישיבה אינו פטור ממצות כיבוד אב ואם

אבל זה ברור, שאם הוריו זקוקים לעזרתו והוא יכול ללמוד בישיבה בעיר מגוריהם, פסק מרן החזו"א זצ"ל (מעשה איש ח"ה עמוד קמ"ז) שיחזור מהישיבה שלומד שם בעיר אחרת, וילמוד בישיבה בעירם כדי שיוכל לעזור להם, והתבטא "בחור ישיבה אינו פטור מכיבוד אב ואם".

ביטול תורה כשהוריו זקוקים לעזרתו או שרוצים שיבקר אצלם

והנה זה פשוט, דכמו שהפרי"ח פסק שאם הוא נמצא בעיר שהוריו גרים שם, והם מבקשים ממנו שישמשם, שהוא חייב להפסיק מלימודו, ה"ה דאם הוא רוצה לצאת לגור בעיר אחרת, והוריו זקוקים לעזרתו עכשיו משום שהם זקנים או חולים ואין מי שיכול לשמשם זולתו, דחייב לישאר לדאוג להם כמבואר ב"פ"ה ללב (ח"ג יו"ד סי' ר"מ סקכ"ה), דאם אין מי שישמשם, גדול כיבוד אב ואם כיון שיש בה צד גמילות חסד, ומבטלין ת"ת לעשות חסד ע"ש.

הורים שמבקשים שבנם יבקר אצלם

עוד חידש מרן הגריש"א זצ"ל (פסקי הגרי"ש יו"ד עמוד קל"ו), אם הורים רוצים שבניהם יבקר אצלם, והם נהנים מזה, צריך לבקדם משום כיבוד אב ואם אע"פ שיש בזה משום ביטול תורה (אמנם י"א שההיתר הוא רק כשמבקשים שיבא לשמשם, ולא לסתם ביקור בעלמא, ונראה שהכל תלוי בהנאה שלהם, דלפעמים הנאת ביקור הבן היא כעין הנאת מאכילו ומשקהו), ומ"מ אם ההורים מוחלים לו משום ביטול תורה של הבן, א"צ לחשוש גם לעונש בידי שמים שהזכיר בספר חסידים (סי' תקע"ג).

יש לציין שאמו של מרן החזו"א זצ"ל היתה גרה בסוף ימיה אצל בתה (שדירתה היתה רחוקה מביתו של מרן זצ"ל), ומרן זצ"ל היה נוהג לבקרה "כל יום" ומדבר עמה כחצי שעה ויותר, ואע"פ שידוע חולשת

מזג גופו של מרן זצ"ל, טרח יום ביומו והלך כברת דרך לבקר אצלה (במעשה איש ח"א עמוד מ"ב, מובא שהיה צריך ללכת דרך עפר וחול), ושהה שם זמן ממושך לעשות לה קורת רוח (יושר הורי עמוד צ"ח).

הורים מבקשים מבנם שיתקשר להם לכל הפחות ג' פעמים בשבוע

כמו"כ יש לדון במי שהוריו בקשו ממנו שיתקשר להם מהישיבה לכל הפחות ג' פעמים בשבוע, והבן שואל האם אכן חייב לעשות כן, או שמא יכול להסתפק בפעם אחת בשבוע. מו"ר הגר"י זילברשטיין שליט"א הביא (חשוקי חמד שבת ל"ב. עמוד ר"א) ראיי' לפשוט את הספק, מהמבואר בשו"ת ישועות מלכו (או"ח סי' י"ד) במכתב שכתב לבנו, וז"ל לכבוד בני הרב מו"ה משה פינחס שיחי', דומ"ץ בפראגא. אבקש שתודיענו תדיר, **ולכל הפחות ג' פעמים בשבוע**, משלומך וממצבך הטוב, למען תקיים מצוות כיבוד אב ואם עכ"ל. הרי מבואר דאע"פ שבנו היה דומ"ץ, ומסתמא היה עסוק ומוטרד בעירו, בכל זאת בקשו להודיעו תדיר משלומו, ולכל הפחות ג' פעמים בשבוע.

יש לציין שכל זה הוא אך ורק אם "יחזור ללימודו" כמש"כ הרמב"ם, אבל אם זה יוציא מלימודו (כגון שכל פעם שצריך להתקשר מטלפון ציבורי צריך להמתין זמן רב עד שהטלפון פנוי), יסביר להוריו את הביטול תורה שבדבר, ויבקש מהם שימחלו לו אם לא יתקשר כ"כ הרבה פעמים כל שבוע.

לשאל שאלת חכם מתי לנהוג שגדול תלמוד תורה מכיבוד אב ואם

והנה כיון שנחלקו הפוסקים בגדר המדויק של "גדול תלמוד תורה מכיבוד אב ואם", ולפעמים אם אינו עושה רצונם הוא מצערם ומחליש דעתם, לכן י"א (שו"ת אז נדברו ח"ד סי' מ"ב סק"א) שלא יפסוק בדינים הללו לעצמו, אלא יתייעץ עם מי שגדול ממנו, דלפעמים צריך לנהוג בזה בשו"ע החמישי.